

ארץ זרועה בין פלגי מים

המים הם מקור החיים שלנו, גם של בני האדם וגם של החי והצומח בטבע. אלא שבשנים האחרונות מקורות המים שלנו הולכים ומידלדלים וחובה עלינו לשמור על מה שנותר, כדי שלא יאבד. לרגל שבוע האהבה לטבע ולסביבה ובסימן זכות האדם והטבע למים, אנו מציגים לכם פרויקט רחב יריעה ו"רטוב" במיוחד: מסלולי טיול לכל המשפחה בעקבות זרימת הנחלים בארץ, מרמת הגולן בצפון ועד הרי אילת בדרום

איריס הגולן - פרח מרשים ביופיו וייחודי לגולן.

בהמשך נגיע לבריכות הנקראות "המשושות", או "המשושים" של הזוויתן. בפי המטיילים הם נקראות גם "בריכות המשקפיים". הבריכות, שכמעט נוגעות זו בזו, מעוטרת בכתר של עמודי בזלת מצולעים הקרויים בשם כולל "משושים". צורה זו ייחודית לאזורי בזלת וקשורה בקצב התקררות הלבה ביציאתה מבטן האדמה.

הליכה של מספר דקות תוביל אותנו לתצפית לעבר מפל הזוויתן, הנופל מגובה 27 מטרים לתוך בריכה גדולה, אחת מתוך שתיים. בשלב זה נפנה ימינה במסלול הצבוע כחול, שיורד לעבר בריכות המפל. הירידה נמשכת 15 דקות ובמהלכה ניעזר בסולם ברזל.

מהבריכה למטה אפשר לראות זווית שונה של המפל, הנופל בכל עוצמתו וגובהו לעברנו.

אגב, חשוב להבהיר כי הקפיצה לבריכות אסורה ומסוכנת!

נחזור בשביל הכחול ונעלה מן הנחל. לאחר הליכה של כחצי שעה נגיע לחניון שיחי חוסיין, שם מסתיים המסלול.

הכניסה לשמורה כרוכה בתשלום. שעות הפתיחה: 8:00-16:00 בחורף, 8:00-17:00 בקיץ.

(כתיבה קרן רונן, מרכז חינוך והסברה גולן)

נחל עיון: מים בששון

נחל עיון הקניוני חוצב את דרכו העקלקלה במסלע קשה בין בקעת מרג' עיון ובין עמק החולה, והוא מרהיב ביופיו בעיקר בחודשי החורף, אז הוא נמצא בשיא זרימתו. המסלול שאנו מציעים נחשב לקל ונוח

מפל הטונה. צילום: הלל גלזמן

נחל זוויתן: חגיגה של צבעים

נחל זוויתן הוא מהיפים והמגוונים בנחלי הגולן. הוא מאופיין בקניונים מרתקים עם אינסוף מפלים, מפלונים ובריכות נסתרות, וכולו עטוף ומעוטרת בצמחייה ירוקה ופורחת.

הטיול שלנו מתמקד בזוויתן העליון, הממוקם בשמורת יער יהודיה. השמורה מכוסה בחלקה העליון ביער פארק של אלוני תבור, הגדלים בדרך כלל בתוך גלי אבן, רובם אתרי קבורה ("דולמנים") בני כ-4,000 שנה. מלבד הזוויתן השמורה אוספת לתוכה גם נחלי איתן אחרים כמו דליות, יהודיה ומשושים.

תחילתו של הטיול בעיקולו של כביש 9088, בין צומת קצרין (קצביה) לעיר קצרין. במקום תמצאו שלט הכוונה, סימון שבילים אדום וחניון קטן למכוניות. המסלול מיועד למשפחות מיטיבות לכת ואורכו כחמש שעות. אם אתם מגיעים במספר

מכאן הדרך קצרה לחניון כלי הרכב. למי שכוחו עדיין לא תש, שביל נוסף המתפצל ממנה מוביל לעמדת תצפית יפהפייה של המפל. מומלץ בהחלט.

הכניסה לנחל בתשלום, למעט מנויי מטמון. שעות הפתיחה: 8:00-16:00 בחורף, 8:00-17:00 בקיץ.

(כתיבה: מיכל ידגר, מדריכה במרכז הדרכה גולן- גליל, רשות הטבע והגנים)

נחל עמוד: להרגיש כמו בגן עדן

נחל עמוד הוא מאחורוני הנחלים הזורמים בגליל העליון בכל עונות השנה, והוא מוצל ונעים להליכה גם בימי הקיץ החמים. הנחל מנקז אליו את גוש הרי מירון שממזרח לקו פרשת המים. ראשיתו בהר מירון, בגובה של 1,150 מטרים, וסופו בכנרת בגובה של 212 מטרים מתחת לפני הים. הירידה החדה בגובה של יותר מ-1,000 מטרים בטווח של 22 קילומטרים והמסלע הקשה יוצרים נוף מצוקי ומעניין שתענוג לטייל בו.

לחווית הטיול בנחל מוסיפים הצמחייה העשירה הכוללת עצי דולב גדולים שצורת עליהם ככפות ידיים, עצי ערבה ומיש, ועצי פרי מגוונים, ובעלי החיים המסתובבים בה - רובם יונקים ביישנים הפעילים בעיקר בלילה, ביניהם חזירים, תנים, שועלים, שפנים, דורבנים ועופות דורסים כגון עקב עיטי וחיוויאי.

הגישה לנחל עמוד היא מכביש כרמיאל-צומת מירון, כקילומטר וחצי מצפון למושב כפר שמאי (כביש 866). בקילומטר ה-41 ישנו שילוט המכוון לדרך עפר המובילה לרחבת החנייה של השמורה, ממנה יורד שביל רגלי המסומן בצבע אדום, אל הנחל. המסלול המוצע כאן הוא טבעתי ואורכו כארבעה קילומטרים. הוא מתאים לכל המשפחה ולילדים מגיל חמש ומעלה (הקטנים יותר יכולים להיעזר בהורים או במנשאים).

הנקודה הראשונה במסלול היא חניון משטרת עין תינה, מבנה ששימש את הבריטים להגנה על המים שנשאבו מהנחל בימי המנדט. בנקודה זו ניתן לתצפת גם על הר מירון והעיר צפת. מכאן נרד בשביל המסומן אדום, עד שנגיע

לכל הגילאים. הוא מתחיל בחורשת וייס שבחלקה המזרחי של מטולה ומסתיים בכניסה הדרומית לנחל, בסמוך למפל התנור. אם אתם מגיעים עם מספר רכבים, מומלץ להשאיר בנקודה זו רכב אחד שימתין לכם בסיום המסלול. לעתים יוצאות מכאן הסעות לנקודת הפתיחה של המסלול, יש לשאול על כך בכניסה. התחנה הראשונה במסלול היא מפל עיון, שלאורכו ניתן לחזות בצמחיית נחלים שופעת של עצי ערבה ושיחי הרדוף. בעונת הגשמים נפגוש את נץ החלב, הרקפת, העירית הגדולה ואולי גם את צמח הדודא הרפואי. בחודש מאי פורחת המישויה הפעמונית על מצוקי הנחל וכולטת בלובן פרחיה.

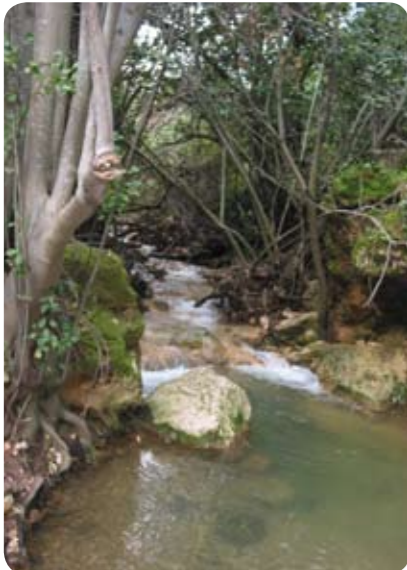
המפל השני בהמשך המסלול הוא מפל הטחנה, על שום טחנת קמח ששימשה את תושבי מטולה והסביבה עד שנת 1920 ושרידיה עדיין ניכרים בשמורה. המים הזורמים במפל נופלים מגובה של כ-15 מטרים והמראה מרהיב.

נמשיך דרך שביל חצוב, שבמצוקי הסלע לכל אורכו מקננות יוני סלע וציפורים נוספות, ונחלוך על פני עין סוכרה, מעיין ששימש את צורכיהם של תושבי מטולה עד 1957.

נמשיך הלאה, אל חלקו הקניוני ביותר של הערוץ, ונגיע למפל האשד. מכאן השביל מטפס על כתף הנחל ועובר בסמוך לבית הקברות של המושבה. השטח הפתוח שבו נצעד מכונה "גבעת החצבים" על שום הפריחה היפה של החצבים הפורחים בו בסתיו. מדרום אפשר להבחין במורדותיו של תל אבל בית מעכה, המוכר אך הוא ממקורות יהודיים ולא פעם נקשר בתנ"ך עם סיפורי קרבות ומרידות. מכאן יש תצפית מרהיבה על מפל התנור, שהוא הגבוה והמרשים מבין ארבעת המפלים בשמורה. שמו ניתן לו עקב היותו סגור בחלקו העליון כמו ארובה של תנור בישול מקומי (טאבון). אחרים יאמרו שצורתו היא כ"תנורה", כינויה של החצאית הערבית המסורתית. מתחת למפל בריכות המשמשות כבית נאמן לדגי הנחל ולשאר מיני רכיכות.

מפל התנור. צילום: הלל גלזמן

נחל עמוד. צילום: הלל גלזמן

למעין עין יקים (עין תינה, בשמו הערבי). המעיין מזרים את מימיו לערוצו הטבעי של הנחל, להבדיל ממי מעיינות רבים בארץ הנשאבים לצורכי אדם עוד ממקור נביעתם. לאחר מנוחה בצל עץ האגוז הגדול, נצא להליכה ב"שביל אמות המים" המסומן בכחול. לאורך השביל נעבור דרך בוסתנים ששוקמו על ידי רשות הטבע והגנים, אמות מים המשמשות להשקיה, וטחנות קמח רבות, שהקנו למקום את שמו הערבי "ואדי אל-טוואחין".

מבנה מיוחד נוסף שדמותו כטחנת קמח, שימש כ"מבטשה" - מתקן שפעל בכוח המים ונועד לחבט בפטישי עץ על האריגים ובכך לכווץ את הבד. תהליך הבטישה היה חלק חשוב בתהליכי הייצור של תעשיית הצמר שבה התפרסמו יהודי צפת במאה ה-16. תקופה זו נחשבת

עין אפק, הגשר הצף. צילום: צוות שמורת עין אפק

לתור הזהב של צפת, אחת התקופות היפות בתולדות העיר, אז הגיעו אליה יהודי ספרד והביאו עמם מסורת עשירה של תעשיית אריגים, שאיכותם ושבחם נודעו בארץ ומחוצה לה. ממבנה המבטשה נמשך במורד הנחל עד לבריכות שכוי, שבימים חמים ניתן להתרענן בתוכן. בנקודה זו נתחיל את דרכנו חזרה, אבל כשנגיע למבנה המבטשה נבחר הפעם במסלול המסומן שחור. נלך בין נופי נחל טבעיים, בערוץ זורם שופע מפלונים ובריכות יפות. השביל יוביל אותנו חזרה לעין תינה. שם כדאי בהחלט לעצור, לנוח ולשאוף אוויר לקראת העלייה חזרה לחניון. הכניסה לשמורה בתשלום. שעות הפתיחה: 8:00-16:00 בחורף, 8:00-17:00 בקיץ. **(כתיבה: יעל סלע, מנהלת מרכז חינוך והסברה גולן)**

עין אפק: פשוט להתאהב
שמורת טבע עין אפק משמרת את נופי הביצות של עמק עכו, לפני ייבושן בשנות הארבעים של המאה הקודמת, ולמעשה מהווה את השריד האחרון לנוף הביצות של מישור החוף.

הפעלת מערכת טחנות הקמח. מומלץ לסייר בין חדרי הטחנה, לצפות בתערוכה של כלים חקלאיים ישנים ולחזות במופע אורקולי המוקרן באולם. בכניסה לשמורה מתנוסס לו תל אפק. למעשה, ניתן לראותו כבר מהכביש, עוד לפני שנכנסים פנימה. בעונת החורף ובאביב הוא מתכסה בפריחה אדומה, ורודה וצהובה של כלניות, רקפות, עירית גדולה ועוד, מה שמסביר את הכינוי שהוצמד לו: "גבעת הכלניות". בדרך לראש התל עוברים בחורשת עצי אורן וכשמגיעים לפסגה אפשר להתבשם מהנוף המרהיב של עמק עכו, רכס הכרמל וגבעות אלונים-שפרעם, רכס הגליל העליון ורכס סולם צור. לאחרונה נפתח בשמורה מרכז צפרות חדש, המרכז עניין רב בשל מיקומו על ציר הנדידה המערבי בישראל. אם תרימו את הראש ותביטו אל השמיים, תוכלו להבחין בציפורי השיר בסבך הצמחייה. בסתיו ובחורף חולפות מעל שמי השמורה דיות, וביניהן מתערבבים לעתים חסידות שחורות ושקנאים. בחודשים אוקטובר עד מרס מתיישבים על עצי האייליפטוס מאות קורמורנים. לכל אלה מצטרפות ציפורי שיר, המחפשות את מזונן בשטחי הביצה. על גדות הבריכות ובין סבך הצמחייה מתרוצץ לו הסיקסק, מבין גבעולי הקנים אפשר לשמוע זמרה עליזה של קנית, ושלדג לבן-חזה ניצב על ענף עץ אשל או ערבה. הכניסה לשמורה מכביש מספר 4 (כביש קריות-עכו). בצומת אפק פונים מזרחה כשני קילומטרים מזרחית לקריית ביאליק. יש לעקוב אחר השילוט לשמורה (כביש גישה משותף עם בית העלמין צור שלום). הכניסה בתשלום. שעות הפעילות: 8:00:16:00 בחורף, 8:00:17:00 בקיץ בימי ו' וערבי חג השמורה נסגרת שעה אחת קודם. **(כתיבה: גיזל חזן, מנהלת שמורת טבע עין אפק)**

נחל תנינים: בדרך המים לקיסריה הקדומה
שמורת נחל תנינים מציעה למטיילים בה נופים של נחל איתן, אמות מים חצובות, טבע עשיר בצמחיית גדות נחל ומורשת תרבותית שבמרכזה ההיסטוריה של דרכי הובלת המים בעבר. שמו של הנחל נגזר מאגדה על שני אחים שמלכו לפני שנים רבות בקיסריה. בין האחים התגלע ויכוח על הירושה ואחד מהם הביא בסתר תנינים לנחל. כשהאח השני ירד לרחוץ במים, טרפו אותו התנינים. האח המרושע נותר שליט יחיד והתנינים נותרו בנחל. אין ויכוח על כך שבעבר היו תנינים בנחל, לפחות עד לפני כ-100 שנה. חוקרים סוברים כי הם הובאו לאזור כחלק ממשחקי המים בתיאטרות שבעיר הרומית קיסריה, ואילו זואולוגים רואים בתנינים שבנחל שריד לעולם טרופי שהתקיים בארץ לפני כ-2 מיליון שנים. כיום, כל מה שנותר בנחל מהתנינים הוא השם והסיפורים. המבקרים בשמורה יכולים לבחור אחד משני מסלולי טיול: הראשון הוא מסלול הסכר, שמומלץ ומתאים לכל המשפחה ואורכו כשעה עד שעתיים הליכה (הנגשה חלקית לנכים). המסלול השני הוא מסלול הנחל, שאורכו כשלוש שעות הליכה לאורך שבילי הנחל עד הים ובחזרה. מסלול הסכר הוא מעגלי ועובר בשבילי הנחל, בתוך סבך צמחייה של אשל, קנה מצוי ועוד. במהלך המסלול חוצים את הנחל מעל גשרונים וחולפים על פני כל האטרקציות שבשמורה. למשל, הסכר הרומי הענק והמרשים, הבנוי כולו מאבן ושאורכו מגיע ל-194 מטרים, מתקן ויסות המים דרכו הובילו מים מן הסכר לאמת המים הנמוכה בקיסריה הקדומה, ומפעל טחנות הקמח, שנחשב ליחיד מסוגו בעולם ושבתקופת השלטון העות'מאני הוגדר כאחוזת כתר (גיפתליק) בבעלות הסולטן התורכי. במשרד השמורה ניתן לתאם את הפעלת

שחזור מתקן ויסות המים ואת שחזור תנועת המים בגלגלי הכפות של טחנות הקמח מהתקופות השונות. בטחנת הקמח הצפונית שוחזר מבנה שלם, שבו ניתן לצפות בתנועת אבני הרחיים ומשפך הזרעים, המופעלים על ידי גלגל כפות בכוח המים העוברים במגלשי הטחנה. נחל תנינים הוא מאחרוני נחלי החוף שבהם קיימת זרימה טבעית, ומכאן חשיבותו. בנחל חיים מיני דגים נדירים כמו לבנון הירקון, ובמימיו ניתן לצפות גם בצב רך ובצב הביצה. מי שיתמזל מזלו יוכל להבחין גם בחתול הביצה שחי בסבך. איך מגיעים? מכביש מס' 4 (כביש תל אביב-חיפה הישן). בצומת בית חנניה פונים מערבה לצפון גייסר א-זרקא, חולפים בגשר מעל כביש החוף (כביש מס' 2) ונוסעים בעקבות השילוט לכיוון שמורת נחל תנינים. הכניסה לשמורה בתשלום. הכניסה למנויי מטמון בחינם. שעות הפתיחה: כל השבוע 8:00-16:00, שישי וערבי חג 8:00-15:00. בשבתות נערכות בשמורה הדרכות והפעלות של מתקן הוויסות ושחזור תנועת המים בטחנות הקמח בשעות 10:00, 12:00, 14:00 (מותנה במזג אוויר נוח). ללא תוספת תשלום. **(כתיבה: יוסי האן, מנהל שמורת טבע נחל תנינים)**

נחל פרת: עצים שתולים על פני מים
נחל פרת, הידוע גם בשמו הערבי ואדי קלט, מתחיל באזור נווה יעקב בירושלים ונשפך לבקעת הירדן באזור יריחו. המסלול שלנו, שמתחיל ביישוב עלמון (ענתות) ומסתיים בשמורת עין פרת, עובר דרך מערכות הובלת המים לירושלים מתקופת בית חשמונאי ועד שנות השבעים של המאה הקודמת. אורכו קילומטר וחצי, הוא נמשך כשעה וחצי ומתאים לכל המשפחה. לעלמון אפשר להגיע בשתי דרכים. לבאים מכיוון ירושלים, נוסעים מפסגת זאב דרך

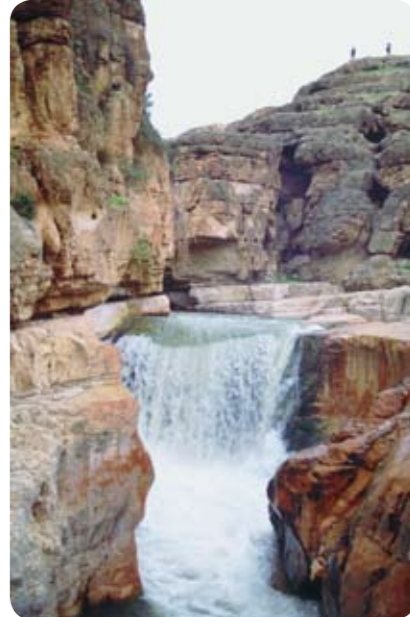
הסכר הרומי המאגר המשוחרר בנחל תנינים. צילום: אגיל החפני

טחנת הקמח המשוחררת בנחל תנינים. צילום: יוסי האן

המחסום הצבאי חיזמא ישר לכיוון מישור אדומים ומשם שמאלה לעלמון. הדרך השנייה היא מכביש מס' 1 - ירושלים-ים המלח. פונים בצומת מישור אדומים לכיוון פסגת זאב ולאחר מכן ימינה לעלמון. הטיול בשמורה אפשרי בכל עונות השנה, אולם בעונות החורף והאביב ניתן ליהנות בדרך מפריחה מרהיבה של כלניות, נוריות, פרגים, כדנית וזמזומים. המסלול שלנו מתחיל בשער המזרחי של עלמון, שם ניתן לערוך תצפית על הנחל שזורם מזרחה ועל היישובים שנמצאים בשתי גדותיו. לאחר מכן מתחילים לרדת בשביל המסומן כחול (הדרך תלויה מעט). לאחר מספר דקות מתחברים לדרך עתיקה, המובילה לכיוון כרם הזיתים של מנזר פארן. את המנזר, שהביקור בו מומלץ ביותר, הקים חריטון, מראשוני הנזירים בארץ, במאה הרביעית לספירה. זהו המנזר הראשון במדבר יהודה ושמו, פארן, הוא למעשה שיבוש של השם "פרת". מגורי הנזירים והכנסייה חצובים גבוה בסלע ומומלץ לטפס לשם. למרגלות הכנסייה נמצא הקבר של מקים המנזר, חריטון. בחודשי החורף מתמלאים בורות האגירה הגדולים ותעלות הניקוז במקום במים, המספקים את צורכיהם של הנזירים במשך כל השנה.

ברכות שכשון נעימות, מהצמחייה היפה שמסביב (עצי תאנה ותמר, סוף, קנה וגומא) ומבעלי החיים הרבים המתרכזים באזור (שפני סלע, צבאים, דורבנים ובעלי כנף רבים, ביניהם שלדג לבן-חזה, שלדג גמדי, סלעיות, טריסטרמיות סיסיים ועוד). אפשר להמשיך במסלול מעט מזרחה, עד ל"בריכת המפל" ולסיים את הטיול במגרש החניה.

אם מגיעים בשני רכבים, ניתן ואף מומלץ בטרם תחילת המסלול להעביר רכב אחד לסוף המסלול, דרך היישוב ענתות. הכניסה לאתר בתשלום. הכניסה למנויי מטמון בחינם. שעות הפתיחה: 8:00-16:00 בחורף, 8:00-17:00 בקיץ. הביקור בשמורה מאושר ומאובטח על ידי צה"ל בשעות הפתיחה בלבד.

שעות הביקור במנזר: ימים שני-שבת, בשעות 8:00-11:00, 13:00-15:00. הכניסה ללא נשק ובלבוש צנוע בלבד (מכנסיים ארוכים וחולצות ארוכות שרוול).

כתיבה: נתי צמרת, ממונה אתרים, מחוז יו"ש

מהמנזר נרד אל המעיין, שהוא הנביעה הראשית, הראשונה והמערבית ביותר בעין פרת ושופע מים כל השנה. נמשיך במורד הנחל מזרחה ונחלוף בדרך ליד אמת מים מתקופת בית חשמונאי, שבה הובילו את מי המעיין לקיפרוס, כ־15 קילומטרים מזרחה. נמשך ללכת ונעבור בין שני קירות מצוקים גבוהים. המצוק הצפוני מותר לטיפוס והוא מהווה מקור משיכה לחובבי ספורט זה.

כעבור זמן קצר נגיע לחורשת איקליפטוס ובה שולחנות פיקניק, פחים, שביל נכים ומגרש חניה. במגרש מבני שירותים, משרד וחנות מבקרים. עד לפני כ־30 שנה שימשו מבנים אלו את מפעל השאיבה המנדטורי שנבנה בשנות העשרים של המאה הקודמת וכלל מערכת מתקנים לתפיסת מי המעיין והזרמתם לירושלים. מערכת זו סיפקה מים לירושלים המזרחית עד שנות השבעים, אז הושלם חיבורה של העיר כולה לרשת אספקת המים הארצית והשאיבה הופסקה. זמן קצר לאחר מכן הוכרז האתר כשמורת הטבע נחל פרת. היום ניתן ליהנות משפע המים שזורמים באופן חופשי בערוץ הנחל ויוצרים

ונבחין בשרידים של הקרדו הרומי, שחלקים ממנו נמצאים מתחת למגדל הדרום-מזרחי של המבצר. אבני הקרדו הגדולות יוליכו אותנו ברחוב הראשי ששימש את תושבי העיר הרומית אנטיפטריס ושמשינו צדיו יש שרידי חנויות. ראשיתה של העיר הרומית בימי הורדוס, שבנה אותה על הדרך שבין קיסריה לירושלים וקרא לה על שם אביו. נמשיך דרומה על הקרדו עד סופו. שם נחבא לו תיאטרון רומי קטן המכונה אודיאון. התיאטרון, היחיד מסוגו בארץ, שימש למופעי מוזיקה.

נחזור על עקבותינו וניכנס אל תוך חצר המבצר. ברחבה נראים שרידי ארמון כנעני ובית מושל מצרי מהתקופה הכנענית. נחצה את חצר המבצר מערבה, ונגיע אל פתח הכניסה המקורי של המבצר, מכאן נוכל להשקיף על אזור נביעות מי הירקון. בשנים גשומות במיוחד מתמלאות הברכות וניתן לצפות בהן מראש התל. בעשר השנים האחרונות, בשל מיעוט הגשמים ושאיבת המים, ירדת מפלס מי התהום הותירה את מרבית השטח יבש ורק קרקעיתו מכוסה צמחייה ירוקה.

בנקודה זו נרד בשביל ימינה, לכיוון אגם אפק - אגם מלאכותי ששוקם ב־2004. האגם מנצל קער טבעי שהיה מתמלא מים בעונות החורף ומושך אליו עופות מים רבים ביניהם אנפות, אגמיות וטבלנים. בצדו המערבי של האגם ניתן לראות לעתים תלי אבנים מבצבצים מתוך המים. אלה הם מצעי הטלה לדג לבנון הירקון, ששוחרר והושב אל האגם בהצלחה.

מנקודה זו נוכל לצאת ממתחם תל אפק לכיוון מתחם מקורות הירקון. השביל היוצא דרך פשפש קטן בגדר מוביל אותנו דרך שדות חיטה הישר אל מקבץ בריכות מים מרהיבות הקרויות בריכות הנופרים, בשל מרבדי צמח הנופר הצהוב המכסים אותן. הפריחה המרהיבה של הנופרים מתרחשת בעיקר באביב ובקיץ.

חלק מן הבריכות הוא טבעי ומהווה חלק מאפיקו הנקי של הירקון. חלקן מלאכותיות

ונחפרו במסגרת שיקום הנחל. בריכת הנופרים, שבה יש מים בכל ימות השנה, מאפשרת לצמחיית מים וגדות ולבעלי חיים להתקיים בסביבתה. בתוך הבריכה ובסביבותיה ניתן לחזות בשנית גדולה, בפטל קדוש, בעבקנה שכיח ובסוף מצוי. מבין עופות המים תראו אנפות למיניהן, שלדגים, פרפורים ועוד. לעתים ניתן להבחין גם בנמיות ובנוטרייה, שהוא מין פליט תרבות שהתרבה באזורנו על חשבון מינים מקומיים.

נמשיך לאורך השביל הלאה לעבר מסילת הרכבת. נחצה את הירקון בגשר מתכת קטן ונגיע אל חלקו השני של הגן הלאומי, מתחם מקורות הירקון. ניכנס אל תוך הגן, שבשטחו נמשכת זרימת החלק הנקי של הירקון, וסביבו בעלי חיים רבים וצמחיית נחלים עשירה.

אם נמשיך לאורך הנחל נגיע אל טחנת הקמח אל-מיר, שהיא הטחנה המזרחית ביותר מבין טחנות הקמח שעל הירקון. מולה מצוי גשרון מתכת קטן החוצה תעלה, שממנה ניתן לפנות שמאלה לכיוון חצר קאסר, או ימינה לכיוון השביל הרומנטי ובית הבטון.

חצר קאסר היא חצר חקלאית ניסיונית ובמרכזה ברכת אגירה ובאר אנטיליה הרוסה ששימשה את מפעילי החווה. בנקודה זו אפשר לסיים את הטיול, או לשוב על עקבותינו אל "השביל הרומנטי". השביל עובר דרך צמחיית קנים ובוגנוויליה, סמוך לכפר הבפטיסטים, ומוצאו מחזיר אותנו סמוך לאפיק הנחל ומוציא אותנו ממתחם מקורות הירקון.

מכאן ממשיך השביל לאורך הנחל אל בית הבטון, המבנה הראשון בארץ ישראל שנבנה מבטון מזוין. זהו בית המשאבות של חברת ההשקיה "פלשתינה", שנוסדה בשנת 1912 על ידי בצלאל יפה, במטרה לספק מים לפרדסי הסביבה.

מיד אחרי בית הבטון נוכל להבחין בנפתול גדול שנחפר לאחרונה ומשיב אל הנחל את נופי העבר. לאחר מכן נחצה את השביל העובר מתחת לכביש 5 ונמשיך

אגם ירקון. צילום: אדר סטולרו

סקסקים באגם אפק. צילום: אורי כר

לאורך הנחל מערבה. נחצה את ערוץ הנחל העובר מתחת לכביש 40 ומלווה בצמחיית גדות אופיינית של ערבה מחודדת, פטל קדוש וגם הדלים שנתרו מהפרדסאות המשגשגת שאפיינה את גדות הירקון. השביל יוביל אותנו כעבור כחצי שעה אל טחנת הקמח שממוקמת בפיתול הנחל. זוהי טחנת הקמח אבו-רבאח, שהוקמה במאה ה-19 על ידי השיח' אבו-רבאח על גבי שרידים קדומים יותר, ופעלה עד מלחמת השחרור. בנקודה זו מסתיים טיולנו.

איך מגיעים? לבאים מפתח תקווה: פונים מצומת גנים לכיוון מזרח בכביש 483 (סמוך לקיבוץ גבעת השלושה) ולאחר מכן פונים שוב שמאלה בצומת אפק לפי השילוט לגן לאומי אפק. לבאים ממחלף קסם או מכיוון שהם: בכביש 444 פונים מערבה בצומת ראש העין וממשיכים בכביש 483 העובר מעל כביש 6 לכיוון פתח תקווה, פונים ימינה לפי השילוט לגן לאומי אפק.

אל מתחם מקורות הירקון: לבאים מכביש 5 יש לרדת במחלף ירקון דרומה, לכיוון פתח תקווה, בצומת ירקונים לפנות מזרחה לפי השילוט לגן הלאומי ולכפר הבפטיסטים. למגיעים מדרום מכביש 40, יש להמשיך ישר בצומת גנים, לפנות ימינה בצומת סגולה, ושוב ימינה בצומת ירקונים ולהמשיך לפי השילוט.

הכניסה למתחם תל אפק ומתחם מקורות הירקון כרוכה בתשלום. הכניסה למנויי מטמון בחינם. שעות הפתיחה: 8:00-16:00 בחורף, 8:00-17:00 בקיץ.

(כתיבה: אדר סטולרו, גן לאומי ירקון)

נחל הבשור: הכלניות הן רק תירוץ

נחל הבשור שבנגב הוא מהגדולים בנחלי ארצנו. בעיקרו הוא נחל אכזב, אבל לאורכו יש מספר נביעות. בחודשי החורף, כששיטפונות פוקדים את האזור, אפיקו מתמלא מים שוצפים המותירים אחריהם בריכות וגבים עונתיים. את מימיו מושך הנחל מאזור שדה בוקר וירוחם בדרום, ערד במזרח ומורדות רכס חברון. מסלול הטיול שלנו עובר לאורך הגדה

המערבית של הנחל ומתחיל בדרך הבשור. איך מגיעים? פונים מצומת גילת (כביש 25) לכיוון אופקים (כביש 241). בצומת אורים פונים על פי השילוט לכיוון צאלים. בצומת צאלים עולים על דרך עפר נוחה שאורכה 18 קילומטרים. לאורך תוואי הדרך ניתן לעצור על פי השילוט ולהתרשם מפיתולי הנחל ומעוצמתו.

כבר בתחילת המסלול מתנשא מגדל צאלים, שממנו ניתן לערוך תצפית מרשימה לעבר הבריכה באפיק הנחל. זוהי בריכה טבעית, עטורה סבך קנים וחבוקה במצוקים "פריכים" וחשופים. בהמשך הנסיעה נפגוש בגשר התלוי. הגשר, היחיד מסוגו בארץ, נשען על כתפי הנחל ותלוי מעל בריכה טבעית גדולה. אורכו 80 מטרים. עם העלייה לגשר חשוב להקפיד ולנהוג על פי השילוט.

לאחר כברת דרך נבחין בתל גדול. זהו תל שרווחן (תל פרעה דרום), שההתיישבות בו החלה בתקופה הכנענית ונמשכה ברציפות עד התקופה הרומית. התל מזוהה עם עיר כנענית המופיעה ברשימות מסעי מלחמה של מלכי מצרים. מי שרוצה יכול לעצור את הרכב בצד ולעלות רגלית אל התל. נרד מהתל בחזרה אל הרכב ונמשיך

בנסיעה לאורך הדרך הנופית הנושקת בסופה לגן הלאומי אשכול, הנקרא על שם לוי אשכול - ראש הממשלה השלישי של מדינת ישראל. הפארק היפהפה, היושב על גדת הנחל, עתיר מדשאות, דקלים, מים זורמים ופינות חמד. בפארק אשכול נובעים מעיינות עין הבשור, ששפיעתם 60 מ"מ"ק לשעה. בשנים האחרונות נותבו המים אל בריכות שכשון ציוריות לטובת המבקרים בפארק. המים ממשיכים כמובן את זרימתם אל אפיק הנחל. מעל המעיינות מתנוסס מצפור המשקיף אל עבר נחל הבשור, תל שרוחן ומרחבי הפארק. בדרום הפארק נמצא קטע משוחזר של גשר עץ, שעליו עברה בעבר המסילה הבריטית שחצתה את נחל הבשור. מכאן גם יצאו כוחותיו של הגנרל אלנבי, מפקד הכוחות הבריטיים, לכיבוש באר שבע מידי הטורקים במלחמת העולם הראשונה. בעבר ניצבה כאן גם כנסייה, עדות לפריחתה של הנצרות בארץ ישראל בתקופה הביזנטית. רצפת הפסיפס המפוארת שלה מאפיינת את הממצאים שהתגלו בכנסיות נוספות באזור: כיסופים, מגן, באר שמע, חורבת גררים ועוד.

אנחנו נתמקד בנחל ערוגות, שהוא הדרומי והארוך בשמורה. תחילתו בגוש עציון ומשם הוא עושה את דרכו המפותלת עד לים המלח. זהו נחל מרהיב ביופיו, מוקף מצוקים תלולים מכל עבר וערוצים קטנים היורדים אל הערוץ המרכזי. איך מגיעים? נוסעים על כביש 90. השמורה ממוקמת במרחק של כ-85 ק"מ מירושלים וכ-60 ק"מ מערד. פונים על פי השילוט לנחל דוד ומגיעים לכניסה הראשית לשמורה. משם נפנה שמאלה ונעקוב אחרי השילוט לנחל ערוגות. המסלול בנחל ערוגות מיועד למשפחות מיטיבות לכת, אולם מכיוון שההליכה והחזרה הן באותו שביל, מי שמתקשה בהליכה ארוכה יכול להסתפק במסלול קצר ומהנה ולשוב על עקבותיו. תחילתו של המסלול בשביל המסומן באדום. לאחר הליכה קצרה בינות למצוקים המרשימים תתגלה זרימת מים, שתלווה אותנו לאורך כל המסלול. מכאן נתחיל לראות צמחיית נחלים כמו סוגי קנה שונים ואשלים, ועל המדרונות נראה שיחי סלודורה פרסית גדולים. ככל שנתקדם יחלו להופיע יותר ויותר סימני חיים בין ענפי העצים, באוויר ועל הקרקע. מה שחשבנו לאבן חומה הניצבת על אחד הסלעים יתגלה כשפן סלע בתצפית, כתם בהיר על מצוקי הגדה השנייה הופך לפתע ליעל, מתוך הסבך מתחילות להגיע ציפורים קטנות כמו מדברונים, שחורי זנב, מיני סבכיים וכמובן זרירי ים המלח, הידועים יותר כטריסטרימיות. מנקודה זו ניתן לבחור בשתי אפשרויות: האפשרות הראשונה, ה"יבשה", היא להמשיך בשביל האדום, לטפס דרכו לאורך הגדה הצפונית של הנחל וללכת עד לירידה למפל הנסתר. האפשרות השנייה, ה"רטובה", היא לסטות לעבר הסימון הכחול ולהמשיך אתו תוך כדי שכשון בשני קטעים של ערוצי נחל, שבהם ההליכה מותרת. המים מגיעים עד לגובה הברכיים. לא משנה באיזו דרך נבחר, בסופה נגיע למפל הנסתר, שמתחתיו בריכה עמוקה

בין מצוקי הנחל. שם אפשר לרחוץ רחצה מרעננת ולקבל עיסוי טבעי ומפנק ממי המפל. לאחר התרעננות ומנוחה אפשר לחזור באותם השבילים חזרה לנקודת ההתחלה. מי שכוחו עדיין במותניו יכול לעלות חזרה לשביל האדום, להגיע לפיצול שבילים וממנו להמשיך מערבה לכיוון הבריכות העליונות. לאורך הערוץ היבש נראה את תחילת מעלה איסיים. נמשיך בערוץ ולאחר כ-20 דקות הליכה נוספות נגיע לסבך אשלים. לאחר שנצלה אותו תתגלה לפנינו הבריכה הראשונה מתוך סדרת בריכות יפהפיות שבסופן מפל קטן, שמהווה את סוף המסלול שלנו. בנקודה זו נשוב על עקבותינו חזרה לכיוון היציאה מהשמורה. הכניסה לשמורת עין גדי בתשלום. הכניסה למנוי מטמון בחינם. שעות הפתיחה: 8:00-16:00 בחורף, 8:00-17:00 בקיץ. **(כתיבה: ענת שפירא וגבי צנטנר, פקחים בשמורת עין גדי)**

עין נטפים: תנו לחיות לשתות
הנוף המדברי, המחסור במים, היושב והצמחייה יוצרים אשליה שבמדבר לא נפגוש בעלי חיים. אך לא כך הדבר. הטבע, מתברר, מתוחכם יותר והוא מצליח "לסדר" לבעלי החיים במדבר מנגנונים פיסיולוגיים והתנהגותיים כדי להתמודד עם מיעוט המים. המסלול שלנו, באזור אילת, משלב ביקור בעין נטפים, שהוא המעיין היחיד באזור ובשל כך מהווה מוקד משיכה לבעלי חיים רבים, וביקור בשמורת חי-בר יטבתה, שישלים את התמונה הסופית של פתרונות מקוריים למחסור המים במדבר ולניצול המעט שיש בו. עין נטפים, או בשמו הערבי "אל-קטר" - המעיין המטפטף, כשמו כן הוא: אינו נובע בשצף קצף, אלא בטפטוף עדין. הוא נובע בבסיסו של מפל גבוה (כ-50 מטרים) באפיקו של נחל נטפים בשמורת הרי אילת. זהו מעיין שכבה טיפוסית, שנוצר

כתוצאה מחשיפת אופק מי תהום במקום בו מתחתר המפל. חלקו העליון של המפל בנוי מסלע גיר, דרכו מחלחלים המים, ואילו בבסיסו יש שכבת חרסית אטומה למים, שעליה זורם אפיק מי התהום עד לחשיפתו במפל. במקום הנביעה נבנתה שוקת מאבן לצורך אגירת המים, בטרם יחלחלו שוב באדמת הסחף של הנחל ולא יהיו נגישים לבעלי חיים. השוקת נבנתה לראשונה על ידי הבריטים בתקופת המנדט, אז שימשה גם את עדרי הצאן של הבדואים שהיו באזור. בהמשך היא נהרסה בשיטפונות ונבנתה מחדש ביוזמת אנשי בית ספר שדה אילת בשנות השישים. מי המעיין מהווים מוקד משיכה לבעלי חיים רבים, ביניהם יעלים, שפני סלע ועופות שונים. עם קצת מזל, אפשר לצפות בהם, אך יש לזכור שזכותם של בעלי החיים למי המעיין היא ראשונה, לכן יש להמתין בסבלנות ובשקט עד שהם יסיימו לשתות ורק אז לרדת אל המעיין. איך מגיעים? יוצאים מאילת מערבה לכיוון בקעת עובדה, מהכביש העוקף את אילת ממערב או מדרך הגיא העולה בשולי נחל שחמון (מצפון לשכונת שחמון באילת). עולים בכביש מס' 12 מאילת לכיוון בקעת עובדה ונוסעים כשבעה קילומטרים עד לפנייה משולטת ימינה. דרך העפר המובילה מהכביש אל המעיין מיועדת רק לרכבי 4x4, לכן אם אין ברשותכם רכב כזה תיאלצו להחנות את רכבכם בצד הכביש ולהמשיך ברגל. המסלול מסומן בצבע שחור ומגיע עד לראש המפל. משם יורדים למעיין בסדק בעזרת יתדות. חוזרים אל הרכב במסלול המסומן בירוק, שעולה בהמשך הנחל ומתחבר לשביל שחור שיחזיר אתכם לכביש (לבעלי רכב 4x4 יש גישה עם הרכב עד לראש המפל. ממשיכים ברגל כמפורט). משך המסלול כשעה וחצי והוא מומלץ לכל המשפחה. מכאן מומלץ להמשיך אל שמורת חי-בר יטבתה. החי-בר נמצא בערבה הדרומית ליד קיבוץ יטבתה.

שמורת טבע עין גדי, צילום: דודון ניסים

במרכז הטורפים בשמורה ניתן לראות את טורפי המדבר: שועלים, זאבים, צבועים, נמרים, קרקלים ועוד. לכולם "מודעות גבוהה" למחסור במים במדבר ולכן הם פעילים בעיקר בלילה, אז מג האוויר פחות חם ואין סכנה של איבוד מים. בשטח הפתוח נמצאים בעלי החיים הצמחוניים, ביניהם: ערודים, פראים, ראמים, דימונים, צבאים ויענים. כולם פעילים ביום וכמעט לא שותים, מה שמחייב פתרונות יעילים לחוסר המים במדבר. רוב בעלי החיים הללו אינם זקוקים לשתיה ומקבלים את המים ממזונם הירוק, למשל עלי שיטה. הפתרון השני, הפשוט והמקובל על כולם - כולל אותנו, בני האדם - הוא הצל. ואכן, רוב בעלי החיים בחי-בר מתרכזים במשך שעות היום החמות באזור עצי השיטה, שם הם רובצים בצל. חשוב: הירידה לעין נטפים אסורה בזמנים שונים (כל התחום מגבול ישראל-מצרים למרחק שני קילומטרים מזרחה סגור, לעתים, בצו אלוף, עקב חשש לחדירת מחבלים). לכן יש לברר לפני היציאה אם הדרך פתוחה ומותרת למבקרים. הכניסה לחי-בר בתשלום (37 שקלים למבוגר, 19 שקלים לילד). כניסה רק לשטח הפתוח: 23 שקלים למבוגר, 12 שקלים לילד). שעות הפתיחה: א-ה 8:30-16:00, ו' 8:30-15:00. פרטים נוספים בטל' 08-6376018.

(כתיבה: שירי בירן, פקחית טיולים, רשות הטבע והגנים)